

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS: THE THEORY AND PRACTICE OF REALIZATION IN UKRAINE

Ганзицька Т.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Штанько М.В.,

*студентка IV курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У статті проаналізовано підходи щодо визначення поняття міжнародних стандартів прав людини, визначено теоретико-правові проблеми реалізації міжнародних стандартів прав людини в Україні, розкрито шляхи подолання проаналізованих проблемних аспектів втілення досліджуваних стандартів на практиці.

Ключові слова: стандарт, права людини, міжнародні стандарти, захист прав і свобод людини, реалізація міжнародних стандартів прав людини.

В статье проанализированы подходы к определению понятия международных стандартов прав человека, охарактеризованы теоретико-правовые проблемы реализации международных стандартов прав человека в Украине, раскрыты направления преодоления проанализированных проблемных аспектов воплощения исследуемых стандартов на практике.

Ключевые слова: стандарт, права человека, международные стандарты, защита прав и свобод человека, реализация международных стандартов прав человека.

The paper analyzes the approaches to the definition of international human rights standards, described the theoretical and legal problems of implementation of international standards of human rights in Ukraine, disclosed the direction of overcoming the problematic aspects analyzed incarnations studied standards in practice.

Key words: standard, human rights, international standards, protection of human rights and freedoms, implementation of international human rights standards.

Актуальність теми. З моменту створення Організації Об'єднаних Націй, спираючись на принципи, сформульовані у Статуті даної міжнародної організації та Загальній декларації прав людини 1948 р., міжнародним співтовариством були розроблені документи, які охоплюють ключові питання захисту прав людини. Міжнародні документи у сфері прав людини являють собою загальнолюдські стандарти та передбачають заходи щодо забезпечення прав, свобод і захисту їх від посягань, а також надають особі юридичні можливості реалізувати і захищати визнані права і свободи.

Необхідність дослідження проблем реалізації міжнародних стандартів прав людини зумовлена декількома факторами. Насамперед, підвищеною увагою світової спільноти до дотримання нашою державою міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, в умовах ведення військових дій на сході України. А зважаючи на інтеграцію України як до європейської, так і до світової спільноти, реалізація міжнародних стандартів з прав людини становить чи не головну умову для утвердження України як правової та демократичної держави.

Окремі проблемні аспекти реалізації міжнародних стандартів прав людини досліджувалися у працях М. Баймуратова, М. Буроменського, В. Василенка, О. Вінгловської, Л. Волинець, В. Євітова, В. Денисова, Г. Дмитрієвої, В. Журавського, Л. Заблоцької, Н. Карпачової, В. Карташкіна, О. Копиленка, Х. Лисенка, І. Лукашука, С. Ляхівненка, О. Марцеляка, Н. Оніщенко, Н. Петрова, П. Рабіновича, О. Руднєвої та ін. Проте, незважаючи на значні результати у даній сфері наукових інтересів, досліджувану проблему не можна визначити остаточно висвітленою та вирішеною, що обумовлює її актуальність та потребує нового бачення у контексті сучасного соціально-політичного реформування в Україні.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз проблем реалізації міжнародних стандартів прав людини в Україні

та напрацювання загальних рекомендацій, спрямованих на їх подолання.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній час, коли проблема прав людини вийшла далеко за межі окремої держави, виникла необхідність у створенні універсальних міжнародно-правових стандартів, які також визнаються як основні права людини. Ці стандарти відображені у низці важливих міжнародно-правових актів, що встановили загальновизнані міжнародною спільнотою стандарти прав та інтересів людини, визначивши ту межу, за яку держава не може виходити. Таким чином, розробка стандартів забезпечення реалізації прав людини стали об'єктом діяльності не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства. Перш ніж перейти до аналізу сучасного стану реалізації таких міжнародних стандартів, розглянемо, що собою являють категорії «стандарт» та «міжнародні стандарти прав людини».

Так, у тлумачному словнику сучасної української мови «стандарт» визначається як типовий зразок, якому повинно відповідати щось за розмірами, формою, якістю; єдина форма організації, проведення чого-небудь; те, що не має нічого оригінального, своєрідного; шаблон, трафарет [1, с. 274]. У своєму етимологічному та онтологічному значенні «стандарт» (від англ. – норма, зразок, модель, від франц. букв. – твердо стояти) – документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі. Приймається в установленому порядку на основі консенсусу [12, с. 614].

З точки зору С. Ляхівненка, під стандартами варто розуміти норми та принципи, що приймаються у порядку, встановленому чинним законодавством. Визначення міжнародних правових стандартів повинно мати системний характер. Під такими стандартами варто розуміти:

1) єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів міжнародного права, які мають договірний характер, що склався у ході багаторічної практики міждержавного співробітництва;

2) цінності й ідеї, загальноприйняті в сучасному міжнародно-правовому просторі, що фіксуються у міжнародних договорах, юридичних актах міжнародних організацій, що відносяться до джерел права та здійснюються у практиці відповідних міжнародних судових установ [7, с. 671].

Міжнародні стандарти у сфері прав людини, на думку О. Зайчука та Н. Оніщенко, складаються із сукупності принципів та норм, що встановлюють: права та свободи людини у різноманітних сферах життєдіяльності; обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів; загальні принципи природного права; відповідальність за злочинне порушення прав людини; напрями розвитку та розширення сфери прав людини; напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини [11, с. 101-102].

На думку О. Солоненка, міжнародні стандарти з прав людини є підставою для міждержавного співробітництва з питань їх забезпечення й захисту, діяльності спеціальних міжнародних органів, що спостерігають за дотриманням і захистом прав людини, зокрема Комітету ООН з прав людини та Європейського суду із захисту прав людини. Особливість міжнародних стандартів полягає в тому, що вони регламентують не тільки міжнародне співробітництво держав та інших зазначених ними суб'єктів, а і спільно вироблені державами принципові підходи та міжнародно-правові принципи становлення, формування й функціонування визначених публічних і приватних інститутів на території конкретних держав [10, с. 98].

Слушною є думка І. Лукашука, який зазначає, що міжнародні стандарти відображають історично досягнутий рівень демократії та гуманності суспільства на міжнародному і внутрішньодержавному рівні. Норми міжнародного і внутрішнього права повинні їм відповідати. Ці стандарти складають основний зміст загальних принципів права, які притаманні як міжнародному так і внутрішньому праву [6, с. 9].

Міжнародні стандарти прав людини, на думку Ю. Касараби, – це закріплені в міжнародних актах та інших міжнародних документах певні еталони, норми, показники, до дотримання та досягнення яких заохочується або ж зобов'язується держава [4, с. 10].

І. Вінгловська вважає, що міжнародні стандарти прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові норми (звичася й договірні), які визначають на основі тенденцій і потреб соціального прогресу загальнолюдський статус особистості шляхом:

1) визначення переліку прав та свобод, що підлягають загальному дотриманню;

2) закріплення юридичного змісту і обов'язку держав дотримуватись цих прав і свобод;

3) встановлення краю можливого та припустимого обмеження цих прав і свобод;

4) заборони певних дій з боку держави, юридичних та фізичних осіб [2, с. 7].

В цілому погоджуючись із запропонованим І. Вінгловською визначенням варто зазначити, що до міжнародних стандартів прав людини слід віднести і міжнародні принципи, на яких варто акцентувати увагу, оскільки вони мають імперативну природу (*Jus cogens*) й особливий захист, на відміну від інших норм міжнародного права.

Отже, під поняттям «міжнародні стандарти прав людини», на нашу думку, варто розуміти певну модель (взірець, зразок) належної поведінки суб'єктів міжнародного публічного права з дотримання та реалізації прав людини, що закріплена в нормах та принципах міжнародних нормативно-правових документів.

Виходячи з поняття, зазначимо, що міжнародні стандарти прав людини закріплюються в міжнародних договорах, конвенціях, деклараціях тощо. Тому, на нашу думку, більш коректно у даному контексті використовувати поняття «міжнародний нормативно-правовий документ», а не поняття «міжнародний нормативно-правовий акт», оскільки «міжнародний нормативно-правовий документ» – це і «міжнародний нормативно-правовий договір», і «міжнародний нормативно-правовий акт», тоді як поняттям «міжнародний нормативно-правовий акт» традиційно в загальнотеоретичній юриспруденції не охоплюються «міжнародні нормативно-правові договори».

Відповідно до такого розуміння міжнародних стандартів прав людини можна визначити їх особливе функціональне призначення у правовому регулюванні суспільних відносин у сфері забезпечення прав і свобод людини, а саме: по-перше, містять чіткий перелік прав і свобод людини, які у обов'язковому порядку повинні бути визнані державами-учасниками тієї або іншої конвенції; по-друге, визначають зміст і сутність прав і свобод, які повинні втілюватись у конституціях і законах держав-учасників конвенції; по-третє, встановлюють зобов'язання держав із забезпечення реалізації проголошуваних прав і свобод; по-четверте, закріплюють межі обмежень та заборон, пов'язаних з реалізацією прав і свобод людини.

Тобто міжнародні стандарти виступають основою для того, щоб громадяни різних країн світу могли здійснити захист своїх прав, свобод і законних інтересів. Не є виключенням і громадяни України. Зокрема, Україна є учасницею великої кількості міжнародних та регіональних багатосторонніх та двосторонніх договорів, які так чи інакше стосуються прав і свобод людини. Лише протягом останніх років у формі законів України про ратифікацію було імплементовано близько ста міжнародних угод, частина із яких є конвенціями, зокрема Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (1975 р.), Конвенція про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві (2001 р.), Конвенція про права інвалідів і Факультативний протокол до неї (2006 р.), Конвенція про охорону та заохочення розмаїтості форм культурного самовираження (2010 р.) тощо. Окрім того, було підписано значну кількість двосторонніх міждержавних угод, спрямованих на більш ефективне забезпечення та захист прав людини.

Враховуючи вищенаведене, можна констатувати, що в Україні продовжується інтенсивний процес адаптації внутрішнього законодавства до відповідних міжнародних стандартів. З іншого боку, постає питання про необхідність ефективного переведення визнаних Україною міжнародних стандартів прав людини з декларативної площини до стану реальної урегульованості суспільних відносин та правопорядку, заснованому на таких стандартах. Це пов'язано з тим, що на сьогоднішній день збільшення нормативного матеріалу та ратифікованих Україною договорів не призвело до покращення якості реалізації міжнародних стандартів прав людини в життєдіяльності нашої держави.

Досліджуючи особливості реалізації міжнародних стандартів прав людини в Україні, необхідно відзначити наявність значних проблем, пов'язаних із застосуванням органами влади положень міжнародних договорів з прав людини. Аналіз судової практики засвідчує, що суди у своїх рішеннях вкрай рідко посилаються на положення міжнародних договорів з прав людини. У більшості випадків такі посилання мають ілюстративний та формальний характер, а сама справа вирішується в першу чергу на підставі положень внутрішнього законодавства України. Ще більше складнощів на практиці виникає при застосуванні похідних міжнародних документів: роз'яснень та рішень міжнародних моніторингових організацій, їхніх коментарів, рішень міжнародних судових установ тощо.

Окрім цього, перешкодою у реалізації міжнародних стандартів прав людини є неефективна судова та правоохоронна система України, застаріле законодавство, значні масштаби корупції, низький професіоналізм та значний динамізм кадрів державних службовців тощо. Очевидно, що проведення реформування прокуратури та Міністерства внутрішніх справ України, ефективна реалізація антикорупційних заходів, закріплених у Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. [8] можуть дещо виправити ситуацію, яка нині склалася. Проте кожна реформа повинна бути виваженою, системно-узгодженою, професійною, спрямованою на максимальний захист прав і свобод громадян, особливо у контексті європейської інтеграції української держави.

Справедливо зазначає О. Руднева: «...запорукою ефективної реалізації міжнародних стандартів прав людини є неухильне виконання рішень міжнародних судових та «квазісудових» установ. З цієї метою необхідно отримати роз'яснення категорії «міжнародна судова установа» Конституційним Судом України або доповнити норми вітчизняного процесуального законодавства з метою надання рішенням Комітетів ООН та інших договірних моніторингових та «квазісудових» органів реальної юридичної сили» [9, с. 54]. Ми погоджуємося з цією точкою зору та вважаємо, що надання рішенням Комітетів ООН реальної

сили покращить ситуацію з дотриманням міжнародних стандартів прав людини в Україні.

Також цікавою є точка зору Н. Карпачової, яка вважає, що одним із шляхів покращення реалізації міжнародних стандартів прав людини є розроблення Національної програми щодо адаптації законодавства України до міжнародних стандартів у галузі прав людини, в якій необхідно визначити перелік універсальних і регіональних конвенцій з прав людини, які потрібно ратифікувати у першочерговому порядку [3, с. 20].

Висновки. Підводячи підсумок проведеного дослідження, доречно зазначити, що права кожній людині гарантує держава, громадянином якої вона є. Проте, окрім законів держави, права людини захищаються і міжнародними нормами, про що йдеться у ст. 55 Конституції України: «Кожна має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [5]. Тобто міжнародні та європейські нормативно-правові документи з прав людини є дуже важливими джерелами права для України, а тому їх реалізація є запорукою інтеграції нашої країни до загальносвітової системи захисту прав людини та, як результат, утвердження України як правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. : голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
2. Вінгловська О.І. Імплементація міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О.І. Вінгловська. – К., 2000. – 20 с.
3. Карпачова Н. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні / Н. Карпачова // Право України. – 2009. – № 4. – С. 4-21.
4. Касараба Ю.Я. Адміністративно-правове забезпечення впровадження міжнародно-правових стандартів у діяльність органів міліції України : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право» / Ю.Я. Касараба. – К., 2009. – 21 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Лукашук І.І. Международное право: особенная часть : учебник для студентов юридических факультетов и вузов. – Изд. 3-е, перераб. и доп. / И.И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 517 с.
7. Ляхівненко С.М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики / С.М. Ляхівненко // Держава і право. – 2011. – Випуск 51. – С. 666-672.
8. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
9. Руднева О.М. Проблеми реалізації міжнародних стандартів прав і свобод людини на сучасному етапі державотворення / О.М. Руднева // Право і суспільство. – 2010. – № 3. – С. 51-55.
10. Солоненко О.М. Сучасні міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ / О.М. Солоненко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 6. – С. 95-103.
11. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
12. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 2003. – Т. 5: П–С. – 736 с.